

Beck, Miroslav

[Koch, Hans. Mehringův přínos k marxistické teorii literatury]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1962, vol. 11, iss. D9, pp. 270-271

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107486>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Velkou bolestí dosud zůstává značná neujednocenost a mnohovýznamnost uměnovědných termínů, což se příkladem ještě zdůraznilo (např. termíny „druh“, „žánr“, „metoda“, „směr“). Zde čeká na estetiku a pracovníky všech uměnověd ještě mnoho úkolů.

Významnou pomocí pro čtenáře je bibliografie děl ze sovětské, světové i české estetiky a z uměnověd (je obsáhlá, ale přesto nezahrnuje všechny nejvýznamnější knihy a stati).

Kniha Marxisticko-leninská estetika — přes dilčí připomínky, které k ní máme (a které by se daly rozumně) — je mnohostranně podnětná publikace svého oboru. Bylo by si jen přát, aby vedla k širokému studiu estetických otázek u nás a aby se stala východiskem k plodným diskusím. Jimi se dále prohloubí a rozvine bohatá problematika celé uměnovědné a estetické oblasti.

Artur Závodský

Hans Koch, **Mehringův přínos k marxistické teorii literatury**

(SNPL, Praha 1961, 299 stran).

Německá marxistická literární věda a historie může shlížet na mnohem rozsáhlejší teoretické dědictví materialistického zkoumání dějin literatury než kterákoliv jiná národní kultura — s výjimkou kultury ruské. Sami zakladatelé vědeckého socialismu byli osobnosti s obrovskou literární erudiicí — připomeňme jen, že B. Engels byl školením germanista a zamýšlel se původně věnovat literární kritice: Marx a Engels se znovu a znovu zabývali otázkami literatury a ukazovali cestu k jejich vědeckému řešení. Tyto jejich podněty byly rozvíjeny v 19. a 20. století.

Jednou z osobností, která již koncem minulého století podstatnou měrou přispěla k vytvoření ucelené marxistické literární vědy, byl Franz Me h r i n g. Nelze říci, že jeho činnost v této oblasti by byla přiměřeně zhodnocena: literárněhistorická a literárněkritická pojednání Franze Mehringa jsou dnes těžko přístupná (poslední jejich edicí je dvousvazkový výbor z třicátých let se zkreslující předmlouvou Augusta Thalheimera); tento jejich „vnější osud“ jako by symbolicky vyjadřoval skutečnost, že Franz Mehring dnes v literární historii neprávem platí spíše za historický než aktuální fakt. Je tomu tak jistě z mnoha důvodů — v neposlední řadě však proto, že marxistickou literární germanistiku vlastně již od počátku třicátých let ovládalo učení Georga Lukácase, učení stejně podnětné jako problematičtější, ale především učení „vševládající“, které právě touto svou vševládající v epoše kultu osobnosti dusilo každý samostatný teoretický čin a vlastně i každé samostatné navazování na ten odkaz minulosti, který nebyl v Lukácasev díle kanonizován. A právě Franz Mehring ke kanonizovanému odkazu nepatřil: ve svých příspěvcích k dějinám estetiky hodnotil Lukács Mehringa jako osobnost, která konečně nikdy nedokázala překročit obzor II. internacionály, a při veškeré úctě k jeho zcela výjimečné úrovni zdůrazňuje především jeho metodologické nedostatky. Do jaké míry bylo toto „akcentování“ jednotlivých složek Mehringova odkazu dáno aktuální situací v době vzniku studie (boj proti pravolevému úchylce v KSN, která se dovolávala právě Mehringova odkazu), ponecháme stranou; uvedme však že Lukács svou stať vydal v knižní podobě bez podstatnější změny v době, kdy tyto aktuální pohnutky již minuly, a že tedy jeho tehdejší názor je zřejmě soudem definitivním. Nepatříme k těm, kdo by Lukácasev dílo chtěli poušálně odmítat; domníváme se však, že je nutno kriticky přezkoumat platnost řady jeho apodiktických soudů, že je nutno zhabit se poručnickujícího „prostředkování“ marxistického odkazu jedinou autoritou a navázat na tento odkaz v celé jeho šíři.

Již z tohoto hlediska je možno jen přivítat knihu H. Kocha, zabývající se literárněvědnými pracemi Franze Mehringa od r. 1891, tedy od doby definitivního přechodu Mehringova do socialistického tábora a na pozice marxismu. Kniha, která vznikla přepracováním disertace, obhájené před vědeckou radou katedry pro teorii a dějiny literatury a umění Ústavu společenských věd při ÚV SED, sleduje dvojí cíl. Po stránce historické chce přispět k osvětlení dějin vývoje marxistické literární vědy v Německu a k určení Mehringova místa v tomto vývoji, ve vztahu k současnosti usiluje pak ukázat Mehringovy literárněvědné názory jako jeden ze zdrojů současné literární vědy.

Práce je rozdělena do pěti kapitol se závěrečným shrnutím; jako textový doplněk přináší pak výroky B. Engelse a V. I. Lenina o Fr. Mehringovi. Základní určení Mehringova místa ve vývoji německého dělnického hnutí a charakteristiku jeho světového názoru podává první kapitola; zde vyrovnává se autor především s „mehringovskou legendou“ G. Lukácase (s jehož

názory na Mehringa ovšem polemizuje průběžně v celé knize) a na základě konkrétního historického materiálu odmítá jeho laciný paradox, spatřující v Mehringovi současně „nejvýznačnějšího, nejskvělejšího a nejevštrannějšího teoretického vůdce levého křídla“ i „teoretického praotce nejhoršího oportunismu“; zde především uvádí řadu dokladů *praktických politických vystoupení*, jimiž se Mehring tak pronikavě lišil od oportunistické praxe tehdejší sociální demokracie a jejichž logikou se nakonec přivedlo Mehringa po bok Luxemburgové, Liebknechta a německé levice. V oblasti *teoretického myšlení* však Mehring ani podle autora nikdy nedokázal překonat jisté hranice: popření světónázorového charakteru marxismu, jeho redukce marxismu na metodu, podceňování gnoseologických otázek atd. Je ovšem otázka: nejsou právě *tyto* momenty rozhodující pro vznik vědeckého marxistického myšlení i v oblasti literární vědy? Autor tuto klíčovou otázku jaksi obchází. Vrací se k ní v kapitole druhé — tam, kde vytyčuje tři etapy marxistické literární vědy od jejich počátků až do Mehringovy smrti: první etapa je celé dílo Marxe a Engelse, pokud se vztahuje k literatuře, druhá etapa je spjata s činností jejich žáků vše s Lafarguem, Mehringem a Plechanovcem, třetí pak začíná známým Leninovým článkem „Stranická organizace a stranická literatura“. Nejpodstatnější rys druhé fáze pak vidí Koch v tom, že literární věda už není začleněna do filosofického, ekonomického nebo historického díla, jak tomu bylo u klasiků. Co jest rozuměti vyleněním literární vědy z filosofického atd. díla? Znamená-li to, že literární dílo přestává být ilustrací, dokladovým materiálem při ekonomické, filosofické, historické analýze, pak má autor nesporně pravdu. U Mehringa však toto „osamostatnění“ literární vědy probíhá za specifických podmínek. Mehringovy stati o literatuře vyrůstají z literárního „života“, z literárního provozu — nezapomeňme, že Mehring byl vlastně po celý život svou profesí žurnalista, těsně spjatý s literárním a divadelním životem v Německu. Proto jsou otázky společenské působnosti literárního díla, jeho sepětí s bojem proletariátu základním zorným úhlem, pod nímž přistupuje k svým pracím kritickým — i literárněhistorickým. To platí i o pracích rozsáhlých: Lessingovská legenda vznikla pod tlakem „společenské objednávky“, z pocitu potřeby vyvrátit pokusy měšťácké vědy o přeměnu protipruského Lessinga v oporu legendy o fridericiánském Německu, a po této stránce splnila znamenitě svou úlohu. Marxistická *teorie* literatury však zde ve srovnání s Marxovými pracemi obohacena nebyla, otázky specificky literárněvědné ustupují do pozadí za problematikou historickou. *Takto* také (jako „obklíčením citadely pruské legendy“) chápe — a vysoce hodnotí — Lessingovskou legendu B. Engels. V *této otázce* — zapojení spisovatele a literárního kritika i historika do aktuálního boje — je Mehringova síla; analogie s uvedeným již protikladem praktické politické činnosti a ohraničenosti Mehringova teoretického myšlení se přímo vnučuje.

Základní rozpor mezi dvěma složkami Mehringovy činnosti vynikne ještě jasněji, srovnáme-li třetí kapitolu Kochovy knihy — Stranická práce a literární věda — s oběma závěrečnými kapitolami, věnovanými otázkám literární teorie a estetiky. Oblast, kde se podle autora Mehring nejvíce přiblížil leninskému pojetí literárního života, je právě hledisko boje za revoluční literaturu otevřeně spjatou s požadavky stranické práce; v tomto ohledu stojí podle autorova názoru Mehringova tvorba výše než dílo Plechanovovo i Lafarguovo. V oblasti teorie a teoretického základu literární vědy i estetiky „oba . . . pronikli dál a hlouběji k základům“.

Kochova kniha vyniká bohatstvím materiálu dokladového; vzniká někdy až dojem, že autor tlaku materiálu nedovedl odolat a ne vždy dokázal vtisknout jasné kontury (četné doklady k Mehringovu lassalovství jsou mnohdy navzájem protichůdné). Snad tomu tak bylo proto, že autor se zdráhal přijmout námi zdůrazněný „dualismus“ jako klíč k vysvětlení složité Mehringovy osobnosti a byl veden zbytečně apologetickou snahou. Není tedy po této stránce Kochova práce slovem posledním — je však znamenitým základem k rozvinutí diskuse o celé řadě otázek marxistické literárněvědné tradice.

Miroslav Beck

Ivan Klíma a, **Karel Čapek** (Čs. spisovatel, Praha 1962, 155 stran, 16 fotografií).

Z desatera různých úhlů je možno pohlížet na dílo Karla Čapka, který vystupuje v zbraňiči spolu s Vítězslavem Nezvalem takřka jako synonymum moderní české literatury. Po předválečných studiích V. Černého a Fr. Götze a novější práci S. V. Nikolského dostává se prostřednictvím edice Profily tomuto spisovateli-humanistovi monografie z pera Ivana Klímy.

I. Klíma, sám prozaik, správně vystihl, že Čapkovu dílu nechybí popularita, ale opravdové porozumění, které by dovedlo najít a správně pochopit vše, oč autorova košatá osobnost usi-